

УДК 378.0016:94(3)

Ю. Ю. Ілляшенко,
А. І. Лисенко

**ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ»
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 032 «ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ»**

Подано аналіз методики викладання курсу «Історія стародавнього світу» в ході підготовки здобувачів освітнього ступеня бакалавра спеціальності 032 «Історія та археологія». Репрезентовано власний підхід щодо застосування та комбінування різних методів навчання під час проведення лекційних та семінарських занять, а також виконання студентами самостійної роботи.

Ключові слова: навчальна дисципліна, методика викладання, методи навчання, історія стародавнього світу.

В умовах реформування та подальшого розвитку вищої освіти в сучасній Україні дедалі більшої актуальності набуває проблема якісної професійної підготовки майбутніх фахівців. Її вирішення можливе за умови модернізації системи вищої школи, вироблення освітньої концепції, підґрунтям якої стало б органічне поєднання вітчизняного досвіду викладання у вищих навчальних закладах з досвідом різних країн у сфері формування професійних компетентностей та професійно-творчого спрямування навчання студентів, а також подальшого розвитку української освіти в руслі європейських та світових тенденцій. У зв'язку з цим особливу увагу слід акцентувати на необхідності застосування в ході навчального процесу найбільш оптимальних методик, методів, технологій та технік викладання навчальних предметів у вищій школі. Зокрема, це питання стосується викладання дисципліни «Історія стародавнього світу», що є обов'язковою для вивчення здобувачами освітнього ступеня бакалавра спеціальності 032 «Історія та археологія».

Оскільки підготовку фахівців вказаної спеціальності розпочато кафедрою історії України та суспільних дисциплін Черкаського державного технологічного університету лише в 2017–2018 навчальному році, актуальність перспективи пошуку та запровадження найбільш результативних методів викладання дисципліни «Історія стародавнього світу» не викликають заперечень.

Проблема викладання у вищих навчальних закладах історії загалом та історії стародавнього світу для студентів історичних спеціальностей зокрема, використання нових підходів до вивчення історичних дисциплін є предметом дослідження як зарубіжних, так і українських науковців. Західні автори засвідчують, що в переважній більшості західноєвропейських держав

викладання загальноосвітніх дисциплін, у тому числі й історичних, завершується у школі, а університетська освіта спрямована на надання вузькопрофільної підготовки майбутнього фахівця [1], [2]. Оскільки сучасна система освіти України зорієнтована на західноєвропейські стандарти, то й вітчизняні науковці перебувають в процесі пошуку нового змісту та методики й технологій викладання історичних дисциплін у вищих навчальних закладах. Так, зокрема, Гончарова Н. О. у своїй монографії зосереджує увагу на концептуальних засадах історичної освіти, основах організації навчального процесу як науково-педагогічної творчості викладача, подаючи характеристику головних закономірностей, видів та форм організації навчального процесу у вищій школі загалом, а також конкретних методів та засобів вивчення історії [4]. Загальний аналіз особливостей методики викладання історичних дисциплін у вищій школі здійснено Горохівським П. І. [5]. Наукова розвідка Лисейко Я. присвячена особливостям викладання історії Стародавньої Греції та Риму [6]. Венцева Н. О. основний акцент здійснює на проблемі використання дискусії як надзвичайно важливого методу вивчення історії у вищій школі, який базується на обміні думками в ході обговорення певного питання й активізує мислення студента, сприяє формуванню навиків визначення проблеми, співставлення різних точок зору та аргументації власних переконань [3].

Історія стародавнього світу є складовою всесвітньої історії. Вона вивчає найдавніший період минулого людства, часи від появи життя на Землі та виникнення найдавніших людей до падіння Західної Римської імперії. В полі зору цієї навчальної дисципліни перебуває історичне минуле тих народів, які пройшли повний шлях свого розвитку від початку до занепаду (наприклад, Ассирія чи Вавилон), і тих народів, які, створивши в стародавні часи власну високорозвинену цивілізацію, й нині продовжують свій історичний шлях (наприклад, Індія чи Китай). Ці народи збагатили світову культуру творами мистецтва, технічними винаходами, науковими відкриттями, світоглядними вченнями.

Предметом вивчення історії стародавнього світу є історичні процеси формування людського суспільства в період первіснообщинного ладу, а також виникнення й розвиток рабовласницьких держав.

Її мета полягає у вивченні особливостей процесу антропогенезу, опануванні змісту та основних закономірностей соціально-економічного, політичного, культурного розвитку держав стародавнього світу. До кола завдань історії стародавнього світу належать: виявлення основних проблем історичного процесу розвитку первісного людського суспільства та перших цивілізацій; аналіз закономірностей і основних тенденцій розвитку людства в стародавні часи; встановлення взаємозв'язку економіки та державного устрою держав стародавнього світу тощо.

На вивчення навчальної дисципліни «Історія стародавнього світу» відводиться 210 годин, з яких 54 – лекційні, 36 – семінарські, 120 – самостійна робота студента.

Умовно лекційний курс можна розділити на вступну лекцію «Історія стародавнього світу як навчальна дисципліна» та три теоретичні блоки, основні положення яких розкриваються відповідно до наступної тематики:

1. історія первісного суспільства: «Поява первісної людини. Зародження людського суспільства», «Антропогенез та расогенез», «Соціогенез як процес історичного та еволюційного виникнення і формування людського суспільства», «Формування нерівності та становлення держави. Розпад первісного суспільства», «Культура первісного суспільства»;
2. історія Стародавнього Сходу: «Стародавній Єгипет», «Держави Месопотамії», «Культура Стародавнього Єгипту та Месопотамії», «Держави Малої Азії та Східного Середземномор'я», «Стародавній Іран», «Стародавній Китай», «Культура Стародавньої Індії та Китаю»;
3. історія Стародавніх Греції та Риму: «Антична (елладська) епоха Стародавньої Греції», «Стародавня Спарта і Аттика», «Александр Македонський. Епоха Еллінізму», «Культура Стародавньої Греції», «Становлення Римської держави», «Боротьба Риму з Карфагеном за панування в Західному Середземномор'ї. Пунічні війни», «Римська держава у II–I ст. до н. е.», «Політична криза і падіння Римської республіки», «Піднесення і падіння Римської імперії», «Культура і побут античного Риму. Раннє християнство».

Лекції з дисципліни «Історія стародавнього світу» мають, як правило, традиційну форму (тобто, це – інформаційна лекція, на якій подається для запам'ятовування готова інформація), однак вона може містити проблемні питання та міні-дискусії. Оскільки студенти володіють базовими знаннями з даного навчального предмету, отриманими ще в загальноосвітній школі, вони мають можливість ставити запитання лектору чи відповідати на його запитання з теми, висловлювати думку й аргументовано доводити власну позицію стосовно певного питання, підтверджуючи її історичними фактами. Досить цікавими є дискусії щодо теорій походження людини, законів Хаммурапі, реформ Ехнатона чи Дарія I, завойовницької політики Александра Македонського тощо. Таким чином відбувається активізація роботи студентів на лекціях, які втрачають статус виключно монологу викладача, встановлюється безпосередній діалог лектора з аудиторією, що сприяє покращенню засвоєння знань. Також кожна лекція супроводжується мультимедійними презентаціями або демонстрацією навчальних фільмів згідно запропонованої до розгляду теми. Використання візуальних засобів сприйняття інформації також активізує процес засвоєння та усвідомлення інформації.

Складовою частиною вивчення навчальної дисципліни «Історія стародавнього світу» є проведення семінарських занять, спрямованих на поглиблення, розширення, деталізацію і закріплення теоретичного матеріалу.

Особливість методики організації та проведення семінарських занять з історії стародавнього світу полягає у використанні значного комплексу завдань, розроблених до кожної теми семінару, й представлених у

«Практикумі з дисципліни «Історія стародавнього світу» для здобувачів освітнього ступеня бакалавра спеціальності 032 «Історія та археологія».

Підготовка до семінарського заняття, що передбачає виконання студентом самостійної роботи, та його проведення включає наступні елементи:

- детальне опрацювання теми за визначеними викладачем пунктами плану;
- перевірка рівня засвоєння студентами знань шляхом відповіді на контрольні питання з теми;
- виконання рекомендованих вправ;
- підготовка рефератів та презентаційних робіт (за бажанням студента).

Що стосується рекомендованих вправ, їхній спектр досить широкий, кожна тема семінарського заняття передбачає власний комплекс завдань, виконання яких можливе лише за умови ґрунтовної підготовки студентів до заняття. Так, основними видами вправ є написання есе, складання чи заповнення таблиць і схем, робота з історичними джерелами та контурними картами, рецензування розділів підручників тощо.

На прикладі теми «Стародавній Єгипет» представимо завдання для підготовки до семінару. Його метою є ознайомлення студентів з особливостями історичного розвитку давньоєгипетської цивілізації, характерними рисами політичного, економічного та соціального устрою Давнього, Середнього та Нового царств. Завдання у вивченні цієї теми полягають у формуванні: навичок комплексної характеристики державного утворення в різні епохи його існування на прикладі Стародавнього Єгипту; навичок роботи з історичними джерелами (Лейденський папірус та «Пророцтво Неферті»), уміння застосовувати методи наукового аналізу під час їх вивчення.

Для розгляду на семінарському занятті запропоновано такі питання: 1) природні умови та географічне розташування Стародавнього Єгипту; 2) періодизація історії Єгипту; 3) соціальний та економічний розвиток Єгипту в V–IV тис. до н. е. Зародження загальноєгипетської держави. Раннє царство; 4) епоха Давнього царства; 5) Єгипет в епоху Середнього царства; 6) Єгипет періоду Нового царства.

Перевірити власний рівень засвоєння знань з історії Стародавнього Єгипту студент зможе, давши відповіді на контрольні питання: 1) які династії правили в Єгипті за часів Давнього царства; 2) якою була організація будівництва пірамід? Яку ідею повинні були нести ці грандіозні споруди; 3) які політичні інститути сформувалися в Давньому царстві; 4) яким було значення номового сепаратизму; 5) як формувалася політична еліта давньоєгипетського суспільства; 6) військові походи фараонів сприяли посиленню чи послабленню давньоєгипетської держави; 7) яким було становище землеробів та ремісників у Єгипті Середнього царства; 8) причини народного повстання в Середньому царстві; 9) який соціальний прошарок був виробником матеріальних благ у Стародавньому Єгипті; 10) яким чином здійснювалася організація праці «царських людей» – хемуу нісут; 11) кому в Середньому царстві належала

земля та хто її обробляв; 12) чим завершилася історія Середнього царства; 13) чому Єгипет виявився беззахисним перед нашествиям кочівників; 14) яка етнічна приналежність гіксосів? Чому їм вдалося захопити Єгипет; 15) характерні риси періоду Нового царства; 16) пояснити зв'язок релігійних та соціально-економічних чинників реформи Ехнатона; 17) чим завершилася реформа Ехнатона, які її наслідки; 18) у чому причини згортання культу Атона та реставрації старих культів; 19) охарактеризувати внутрішні та зовнішні проблеми Єгипту, в контексті яких завершилася історія великої цивілізації Стародавнього Сходу.

У межах виконання самостійної роботи з дисципліни «Історія стародавнього світу» студентам запропоновані наступні вправи: 1) спираючись на писемні джерела, написати есе на тему: «Життя стародавніх жителів долини Нілу»; 2) скласти схему «Особливості політичного устрою Стародавнього Єгипту як східної деспотії»; 3) скласти схему «Соціальна структура Середнього царства»; 4) у вигляді таблиці дати порівняльну характеристику розвитку рабовласницьких відносин в епоху Давнього та Середнього царства; 5) скласти логічну схему «Вигнання гіксосів та утворення єгипетської держави Нового царства»; 6) дати детальну характеристику державного апарату Єгипту періоду Нового царства, з'ясувавши ступінь централізації влади, взаємовідносини між вищими та нижчими чиновниками, роль військових у житті держави, визначити їх класову приналежність та зацікавленість у збереженні влади фараона; 7) заповнити контурну карту «Стародавній Єгипет»; 8) заповнити таблицю «Релігійна реформа Ехнатона»:

Причини	Основні положення	Наслідки
---------	-------------------	----------

Також подано перелік тем рефератів та презентаційних робіт (виконання цього виду самостійної роботи передбачає можливість отримання студентом додаткових балів, оскільки не є обов'язковим для виконання): 1) «Стародавній Єгипет у творах античних авторів»; 2) «Археологічні розкопки в Єгипті»; 3) «Дешифровка єгипетських ієрогліфів»; 4) «Зарубіжна та вітчизняна історіографія історії Стародавнього Єгипту»; 5) «Актуальні проблеми сучасної єгиптології»; 6) «Будівництво великих пірамід»; 7) «Політичний, економічний та соціальний розвиток Єгипту в епоху Давнього царства»; 8) «Військова політика Єгипту в період Давнього царства. Напрями, характер і цілі військових походів єгиптян»; 9) «Політична роздробленість і розпад Єгипту наприкінці періоду Давнього царства»; 10) «Лейденський папірус та «Пророцтво Неферті»: історичні джерела чи літературні твори?»; 11) «Аменхотеп IV: особистість фараона-реформатора»; 12) «Завоювання фараонів Нового царства»; 13) «Політичний устрій Єгипту Нового царства»; 14) «Місце храмів у соціальній структурі Стародавнього Єгипту»; 15) «Народні рухи в Стародавньому Єгипті».

Таким чином, лише шляхом комплексного використання та вдалого поєднання різноманітних методів та засобів навчання можна досягти

поставленої перед студентами мети та завдань щодо опанування навчальної дисципліни «Історія стародавнього світу», сприяти виробленню навичок дослідницької роботи, самостійного, творчого мислення, що є важливим фактором формування майбутнього висококваліфікованого фахівця в галузі історії.

Список використаних джерел

1. Moncrieffe M. Teaching history and the changing nation state: transnational and international perspectives / M. Moncrieffe // *Journal of education for teaching: international research and pedagogy*, 2017. – Vol. 43 – Issue 5. – P. 124-126. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tandfonline.com>
2. Wansink B. Topic variability and criteria in interpretational history teaching / B. Wansink, S. Akkerman, T. Wubbels // *Journal of curriculum studies*, 2017. – Vol. 49. – Issue 5. – P. 640–662. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tandfonline.com>
3. Венцева Н. О. Використання дискусій при викладанні історії у вищій школі / Н. О. Венцева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/266/84>
4. Гончарова Н. О. Методика викладання історії у вищій школі / навч. посіб. / Н. О. Гончарова. – Харків: Шейніна О. В., 2009. – 328 с.
5. Горохівський П. І. Методика викладання історичних дисциплін у вищій школі: Курс лекцій: Навчальний посібник для магістрантів денної та заочної форми навчання / П. І. Горохівський. – Умань: ПП Жовтий О., 2012. – 256 с.
6. Лисейко Я. Особливості викладання курсу історії Стародавніх Греції та Риму для студентів спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» / Ярослав Лисейко. – *Historical and Cultural Studies = Історико-культурні студії: [науковий журнал]* / Lviv Polytechnic National University; [editor-in-chief S. Pavlyuk]. – Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic National University, 2015. – Volume 2, number 1. – P. 61–65.

References

1. Moncrieffe M. Teaching history and the changing nation state: transnational and international perspectives / M. Moncrieffe // *Journal of education for teaching: international research and pedagogy*, 2017. – Vol. 43 – Issue . – P. 124-126. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://tandfonline.com>
2. Wansink B. Topic variability and criteria in interpretational history teaching / B. Wansink, S. Akkerman, T. Wubbels // *Journal of curriculum studies*, 2017. – Vol. 49. – Issue 5. – P. 640–662. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://tandfonline.com>
3. Vientseva N. O. Vykorystannia dyskusii pry vykladanni istorii u vyshchii shkoli / N. O. Vientseva. - [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vuzlib.com/content/view/266/84>
4. Honcharova N. O. Metodyka vykladannia istorii u vyshchii shkoli / navcha. posib. / N. O. Honcharova. - Kharkiv: Sheinina O. V., 2009. - 328 s.

5. Horokhivskiy P. I. Metodyka vykladannia istorychnykh dystsyplin u vyshchii shkoli: Kurs lektsii: Navchalnyi posibnyk dlia mahistrantiv dennoi ta zaochnoi formy navchannia / P. I. Horokhivskiy. – Uman: PP Zhovtyi O., 2012. – 256 s.
6. Lyseiko Ya. Osoblyvosti vykladannia kursu istorii Starodavnikh Hretsii ta Rymu dlia studentiv spetsialnoti «Muzeina sprava ta okhorona pamiatok istorii ta kultury» / Yaroslav Lyseiko // Historical and Cultural Studies = Istoryko-kulturni studii: [naukovyi zhurnal] / Lviv Polytechnic National University; [editor-in-chief S. Pavlyuk]. – Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic National University, 2015. – Volume 2, number 1. – P. 61–65.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2018 р.

**Ю. Ю. Ильяшенко,
А. И. Лысенко**

Особенности методики преподавания учебной дисциплины «История древнего мира» для соискателей образовательной степени бакалавра специальности 032 «История и археология»

Представлен анализ методики преподавания курса «История древнего мира» в ходе подготовки соискателей образовательной степени бакалавра специальности 032 «История и археология». Представлен собственный подход к применению и комбинированию различных методов обучения при проведении лекционных и семинарских занятий, а также выполнении студентами самостоятельной работы.

Ключевые слова: учебная дисциплина, методика преподавания, методы обучения, история древнего мира.

**Y. Ilyashenko,
A. Lysenko**

Features of the methods of study of educational discipline «The history of the age for the world» for educational study of the specialty bachelor 032 «History and archeology»

The analysis of the methodology of teaching the course «History of the Ancient World» during the preparation of applicants for an educational degree of a bachelor's degree in the specialty 032 «History and archeology». The author presents his own approach to the application and combination of different teaching methods during lectures and seminars, as well as students' independent work.

Keywords: educational discipline, teaching methods, teaching methods, history of the ancient world.